LUCKOR I DEN JÄMFÖRANDE
RELIGIONSFORSKNINGEN?

När det talas om religioner, menas oftast s. k. bokreligioner, d. v. s. sådana som hava en av sina anhängare såsom oantastlig ansedd skriftkanon till ursprungskälla och rättesnöre. Dessa bokreligioner äro mosaism, kristendom, muhammedanism, vedareligion, brahmaism, buddaism, zendavesta-religion, Laos och Konfutses läror. De sekter, som utgått av dessa huvudreligioner, anses väl också såsom underavdelningar av religioner. Även efteråt gjorda sammanfattningar av ett folks myter och föreställningar om tillvarons väsen och orsak m. m. bruka benämnas religion, även när dessa myter och föreställningar m. m. icke äga någon av sina anhängare erkänd skriftkanon, t. ex. egypternas och hellenernas. T. o. m. zulu-kaffrers och indianers myter och föreställningar kunna av mera ädelmodiga jämförande forskare få namn, heder och värdighet av religion.

Men märkvärdigt nog utesluter man vanligen helt och hållet från den jämförande religionsforskningens karta alla föreställningar och förklaringsförsök angående tillvarons uppkomst och väsen, som icke vila på någon skriftkanon och icke äro sammanfattningar av hela folks föreställningar och förklaringsförsök, utan endast enskilde mäns samt deras lärjungars och efterföljares. Varför äro laoismen och konfutsismen religioner, men icke platonismen och spinozismen? Eller varför är icke Sokrates en religionsstiftare lika väl som Muhammed? Är den kritiklösa tron på den första upphovsmannens ofelbarhet villkoret för att en livs- och världsåskådning skall vara religion? I så fall tyckes åtminstone måttet uppfyllas av pytagoréerna, vilka ju voro bekanta för bergfast tro på mästaren och för sin sed att jurare in verba magistri. Med rätt eller orätt ha i senare tider andra filosofers lärjungar påståtts hava samma sed.

I alla händelser borde väl de stora helleniska filosof-kretsarnes livs- och världsåskådningar kunna anses vara religioner åtminstone lika väl som deras mindre filosofiska samtidas fantasier om Zevs och Proserpina etc. Det är för övrigt ofattbart hur man kan se någon skillnad i sak och tillvägagångssätt, när Lao och Konfutse sätta sig ned att upptecknа eller föredraga vad de tänka och föreställa sig om livets art och uppkomst och uppställa regler för sitt och andras liv, eller när Sokrates och Plato, Spinoza, Kant, Hegel och Schelling göra precis detsamma. Möjligen kunde man göra skillnad mellan religion och religion, om man från de andra avskiljer de s. k. uppenbarade och, betraktar enbart dem som religioner, men dels kan man väl redan förut icke påstå att t. ex. Konfutses religion är uppenbarad i samma betydelse som mosaismen, emedan den väl icke själv gör anspråk på att vara uppenbarad i denna betydelse, dels kan man förmodligen tala om en sorts uppenbarelse även

hos vise, som icke blivit upptagna bland religionsstiftarnes antal — man erinre sig t. ex. Sokrates' daimon och allt vad man kallar intuition hos tänkare, skalder och genier i allmänhet. Är Laos eller Gautamas intuition mera uppenbarelse än Spinozas, Hegels och Goethes? Man torde invända, att man enbart vill hålla sig till dem som verkat djupt, länge och vitt. Men ha månne icke Plato och Aristoteles verkat själsupplysande och själs-utvecklande både länge och djupt genom tiderna? Om de icke kunna mäta sig med Gautama och Jesus, kunna de kanske ändå mäta sig med Lao och Konfutse.

Förmodligen har man ställt en alldeles godtycklig gräns för vad som är en religion eller icke. Man kunde kanske i viss mening tala om en religion för sig hos varje tänkande, kännande och fantasibegåvad varelse och kalla de stora allmänna religionerna för endast grupperingar eller polarisationer av individsreligioner? Vill man ha en fullständig karta av dessa grupperingar borde man kanske alltså till de ovan uppräknade historiska religionerna lägga även pytagorism, platonism, stoicism, epikurism, spinozism, hegelianism etc.

Emellertid finnes det en annan gruppering av religioner, som kanske är riktigare, och det är efter raser och underraser, semitisk religion och semitiska underreligioner, arisk religion och ariska underreligioner. Detta är ju också i enlighet med Max Mullers uppfattning av religion såsom en organisk utveckling ur ett frö. Men månne han riktigt uppfattat att vart folkslags religion i allra innersta mening utvecklar sig i enlighet med och ur folkslagets egna grundanlag, icke från några skrivna eller oskrivna myt- och sedekodexar, de må vara hur embryotiska och ursprungliga som helst?

Germanernas egentliga och verkligt germanska religion är och har aldrig varit kristendom annat än på germanskt sätt och den germanska urreligionen har förmodligen alltid medvetet eller omedvetet varit i strid med främlingen eller försökt forma den efter sin egenart. Vad som skiljer germanernas urreligion från alla andra tör vara dess djupa känsla av personlighetens ursprunglighet och självständighet samt antagandet av herosidealet i betydelse av vågare och föregångare i djärv bragd. För våra första kristna förfäder tör därför föreställningen om Kristus något så när sammanfallit med Sigurd Fafnisbane och dylika hjältar, hos vilka vågandet är huvudsaken, och i de första kristna sagorna ha han och hans lärjungar nog mycket mer liknat Karl den store och hans paladiner än de liknat de nu under judiskt-metodistiskt inflytande gängse föreställningarna om en synagogpredikant icke olik våra predikanter och lärjungarne ej olika våra dagars missionselever. Som hedningar och kristna hava germanerna städse i det längsta strävat efter att vara självständiga jagenheter med rätt att handla efter eget behag och på eget ansvar. Man erinre sig "den egna kraftens män", vilka under brytningstiden varken ville underkasta sig Oden eller Vite Krist.

Man erinre sig sedan det långa tåget genom medeltiden av hårdnackade furstar och vilda riddare, som endast småningom och aldrig fullständigt kunde kuvas av det kyrkliga oket. Man erinre sig vidare det lutherska upproret och det därpå följande vimlet av kämpande sekter och längre fram det lika brokiga vimlet av filosofer och filosofiska system samt under det sista århundradets lopp det stora fälttåget för det mänskliga jagets rätt och frihet. Goethe, Byron, Carlyle, Nietzsche, Ibsen, Björnson

och Strindberg. Jagiskhet, stundom urartad till själviskhet, är den germanska rasens egenart och grundtonen i dess religion. Möjligen blir det germanska begreppet Gud en gång uttryckt med ”Alljaget” och människorna med ”Alljaget i jagen”. Detta är åtminstone ett från andra rasers Gudsuppfattning skilt uttryckssätt, om ock uppfattningarna till sist sammanfalla, och även uttryckssättet, när det gäller själva livets innersta väsen, har säkert en stor betydelse vid praktisk tillämpning.

Det är icke utan inverkan på människornas liv och väsen, om de betrakta sig och sin ledare som får och herde, som envåldsmonark och trälar eller som hövding och här, fastän undermeningen av bilderna är något så när densamma.

Hellenernas och de romanska folkens innersta folkreligion, i den mening jag fattat den, är naturligtvis rätt nära besläktad med den germanska, men där finnes något om staten och centralisationen, vilket icke helt hör med i den germanska. Den hinduiska religionens särmärke tör vara känslan av allenheten, försjunkandet i gudomen, och den kristna tör vara samenhetskänslan och rättfärdig-hetskänslan. Emellertid hava de alla vissa gemensamma grunddrag och skola väl en gång genomsyra varandra och bli till en enda allharmonisk livs- och världsåskådning. Vad jag egentligen velat påpeka är att de olika rasernas religioner icke böra uppsökas enbart i deras skriftkanon med kommentarer och utläggningar eller i deras mytologier, utan i hela deras historiska och biografiska litteratur, deras seder och bruk, deras filosofi, poesi och vetenskap från äldre och senare tider — med ett ord i hela deras tillvaro och väsen.

Naturligtvis bleve den jämförande religionsforskningens område, vilket förut är vidsträckt nog, ännu vidsträcktare och mödosammare att genomsöka, sedan det utsträckts till allt man kan få veta av vad alla människor under alla tider tänkt, åskådat, drömt och diktat sig till om sin tillvaros uppkomst och innehåll, men månne det i framtiden, då godtyckliga skiljemurar en gång falla, kan undvikas, qjtt det omfattar hela människosläktets psykologi och kulturutveckling från religionssynpunkt sedda, icke bara vissa delar därav? Lyckligtvis har man hjälp av det ständigt och ihärdigt undersökande detaljarbetet på alla vetandets fält, och män sådana som Max Muller, vilka äga den samlande och kombinerande gåvan, torde väl även framdeles kunna giva en systematiserande överblick över det vidgade området.